UGC Approved Journal
Research Link
Since March 2002
An International, Registered & Refereed Monthly Journal : Punjabi Literature
Research Link - 171, Vol - XVII (4), June - 2018, Page No. 122-124
ISSN - 0973-1628 ■ RNI - MPHIN-2002-7041 ■ Impact Factor - 2015 - 2.782

ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ-ਕਾਵਿ : ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ (‘ਗੁਆਚੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼’ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ)

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇਖਣ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਗੁਆਚੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼’’ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਹ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਣਾਈ। ਉਹ ਚੁਪ ਚਾਪ ਇਸਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀਣ ਮੰਨ ਕੇ ਬੇਵਸ ਹੋ ਕੇ ਵਤਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸੋਚ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰਦੇਵ ਕੁਮਾਰ ਬੰਗਾ

ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ। ਉਹ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਿਛਲੀ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇਕ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਹੋਈ ਪਰੰਤੂਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸ਼ਾਇਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਹੋਈ। ਉਸਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਛੇ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਆਦਿ ਵਧੇਰੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਉਸਨੇ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਛੇ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਭਟਕਣ ਦਾ ਸਫ਼ਰ, ਗੁਆਚੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼, ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਮਛਲੀ ਦਾ, ਚਾਂਦੀ ਨਗਰ ਤੇ ਪਰਿੰਦਾ, ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਿਲ ਅਤੇ ਗਲਵੱਕੜੀ ਹਨ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਦਾ ਮੰਤਵ ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਗੁਆਚੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜੀਵਿਆ, ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਸਲਵਾਦ ਵੀ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਆਚੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਸਲਵਾਦੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਸਲਵਾਦ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

‘ਨਸਲ’ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ‘ਙਫਕ’ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ, ਪੌਦਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

‘‘ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਰਮਨ ਨਸਲ ਜਾਂ ਐਂਗਲੋ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨਸਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਠੋਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੀ ਇਕ ਉੱਤਮ ਨਸਲ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭੇਦ ਭਾਵ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਭਰਿਆ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਸ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਵਿਭਿੰਨ ਨਸਲਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਸਲੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਦਾ ਹੈ।’’(1)

ਇਸੇ ਨਸਲੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਅਧੀਨ ਵੰਡਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਧਿਐਨ ਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਸਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਿੰਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ – ਗੋਰੇ, ਨੀਗਰੋ ਅਤੇ ਮੰਗੋਲ।

ਇਕ ਨਸਲ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੂਜੀ ਨਸਲ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘਟੀਆ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਨਸਲਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂਹੋਈ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ ਤਕ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨਸਲਵਾਦ ਦੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਇਕ ਨਸਲ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਦੂਜੀ ਨਸਲ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ ਜਾਂ ਰੰਗ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਏਰੀਅ ਥ। ਸ਼ਗ਼;ਕਖ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਇਕ ਨਸਲ ਦੂਸਰੀ ਨਸਲ ਤੋਂ ਜੈਵਿਕ, ਬੌਧਿਕ, ਨੈਤਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਮ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਮਲ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਖੋਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਸਕੂਲ, ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਝੁਕਾਅ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਈ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨਸਲ ਦੀ ਤਰਫ਼ਦਾਰੀ ਜਾਂ ਰਈ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।(2)

ਨਸਲਵਾਦ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਏਰਕ।ਵ।ਸ਼ਕ੍ਰਪਜਅ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਨਸਲਵਾਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਤੀਰਾ, ਯਕੀਨ ਜਾਂ ਅਮਲ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੋ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨਸਲੀ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ, ਸ਼ਰੇਆਮ ਰਿਆਇਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਜਾਂ ਨਸਲਵਾਦ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।(3)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜੋ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਨਸਲਵਾਦ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਲਖਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ, ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ ਆਦਿ ਨੇ ਨਸਲਵਾਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ ਨਸਲਵਾਦ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :

ਜਦੋਂ ਇਕ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਅੰਤਰ ਸਥਿਤ ਗੁਣਾਂ/ਔਗੁਣਾਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਛਟਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।(4)

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਗਾਨੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਨੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀਆਂ ਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਦੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਗੁਆਰੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੁਲਨਾਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ।

ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਗੋਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੀਣ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਮੇਰੇ ਤਨ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸਰਾਪ ਹੈ
ਇਸ ਧਰਤ ਉੱਤੇ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਪਾਪ ਹੈ।(5)
ਹਰ ਮੋੜ ਉੱਤੇ ਚਿੱਟਾ ਤੂਫ਼ਾਨ
ਉਸ ਦੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸਤਾਂਦਾ -
ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਿੰਡ ਅੱਗੇ
ਬੜਾ ਉਹ ਸ਼ਰਮ ਜਾਂਦਾ। (6)
ਗਲੀ ਦੇ ਹਰ ਮੋੜ ਉੱਤੇ
ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਬਾਘ
'ਕਾਲੇ ਹਰਾਮਦੇ' ਗੰਦ ਦੇ ਕੀੜੇ ਜਹੇ
ਬੋਲਾਂ ਦੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ
ਸਾਡੇ ਜਿਸਮਾਂ ਉਤੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ (7)

ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇ ਸ਼ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਹੱਡੀ ਹੰਢਾਇਆ ਸੱਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਪਰਵਾਸੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਝਿੰਜੋੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਭੂ-ਹੇਰਵੇ ਵਰਗੇ ਭਾਵ ਹੋਰ ਤੀਖਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਉਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਭੋਗਣ ਬਰਾਬਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸਪੋਲੀਆ
ਪੈਰ ਪੈਰ ਉਤੇ ਉਡ ਉਡ
ਸਾਡੇ ਮੱਥਿਆਂ ਨੂੰ ਡੰਗਦਾ -
ਤਾਂ ਦੋਸਤੋ -
ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਹਉਕਾ
ਸਾਡੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹਿੰਦਾ
ਕਮਾਦ ਦਾ ਕੀੜਾ ਜਿਉਂ
ਗੰਨੇ ਦੀ ਪੋਰੀ ਪੋਰੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ। (8)

ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹੀਣ ਸਮਝ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁਖ ਹੋਰ ਵੀ ਅਸਹਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਸਲਵਾਦੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਉਸਨੂੰ ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀਣ ਮੰਨਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਆਕ੍ਰੋਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਨਸਲੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ :

ਗੋਰਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਮੇਰੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਨੂੰ
ਨਿਤ ਸੜਕਾਂ ਉਤੇ ਮਧੋਲਦਾ ਹੈ -
ਰਿੜਕਦਾ ਹੈ ਰੂਹ ਮੇਰੀ
ਇਜ਼ਤ ਮੇਰੀ ਰੋਲਦਾ ਹੈ -
ਖ਼ੂਨ ਮੇਰਾ ਡੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। (9)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਵਾਸੀ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁਲਕ, ਲੋਕ ਬੇ ਗ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਬੇਗ਼ਾਨੀ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਪਦਾਰਥਕ ਸਾਂਝ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰੰਤੂਉਸਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ ਉਸਦੇ ਵਤਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ :

ਧਰਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਮੇਰੀ
ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਲੀ
ਜਿਥੇ ਮੇਰੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ
ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਪੂਣਦਾ -
ਘਰ ਮੇਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੋਲ ਹੋਏ ਸੁਣਦਾ। (10)

ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇਣਾ ਵੀ ਨਸਲਵਾਦ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ ਹੀਣ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ :

ਉਸ ਵੇਖਿਆ ਸੀ -
ਫਾਉਂਡਰੀਆਂ ਵਿਚ ਤਪ ਤਪ ਵੀ
ਕਾਲਾ ਅਤੇ ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ
ਇਕਮਿਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। (11)

ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ 'ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਭੇ ਏਕ ਪਹਿਚਾਨਬੋ' ਘਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਬੇਤਰਕ ਜਾਂ

ਤਰਕਹੀਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਸ ਉਪਰ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਜੇ ਚਿੱਟੀ ਚਮੜੀ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਲਾਲ
ਤਾਂ ਕਾਲੀ ਚਮੜੀ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਲਾਲ
ਤਾਂ ਕਾਲੀ ਚਮੜੀ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਬੱਗਾ –(12)
ਮੈਂ ਧਰਤ ਮੰਗਾਂ
ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਲਹੂਪੀਣਾ ਬਾਘ ਮਰ ਜਾਵੇ
ਤੇ ਰੰਗ, ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ, ਕੌਮਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਬੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਬਿਲੀਆਂ ਲੜਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਬਾਂਦਰ ਸੜ ਜਾਵੇ। (13)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ਸਹਿਣ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰੰਤੂ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ।

ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਘਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਹ ਲੋਕ, ਜੋ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਹਨ ਉਹ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਕੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ :

...ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਸਪੋਲੀਆ
ਬੇਸ਼ਕ ਪੈਰ ਪੈਰ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇਗਾ
ਪਰ ਜਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੰਗ ਪਏਗਾ –
ਉਹ ਤਾਂ ਮਚਣਗੇ ਭਾਂਬੜ ਬਣ ਬਣ
ਉਹ ਤਾਂ ਸੱਪ ਦੀ ਸਿਰੀ ਫੇਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁਣਗੇ –
... ...
ਮਾਂ ਨਾਂਹ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੇ
ਕਾਲੇ ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਤੋਂ
ਉਹ ਤਾਂ ਪਾੜ ਕੇ ਜੰਪਰ ਮਾਂ ਦਾ
ਥਣਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹੀਂ ਪਾਣਗੇ।
ਉਹ ਤਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਸਪੋਲੀਏ ਦੀ
ਸਿਰੀ ਫੇਹਣੀ ਚਾਹੁੰਣਗੇ –
ਨਾਲ ਰਲ ਚਿਟੇ ਭਰਾਵਾਂ
ਉਹ ਤਾਂ ਸਪੋਲੀਆ ਪਾਲਦੇ ਮਦਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾਉਣਗੇ।(14)

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁਣ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇਖਣ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸੋ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ''ਗੁਆਚੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼'' ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਹ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਣਾਈ। ਉਹ ਚੁਪ ਚਾਪ ਇਸਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀਣ ਮੰਨ ਕੇ ਬੇਵਸ ਹੋ ਕੇ ਵਤਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਘਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸੋਚ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

<u>ਹਵਾਲੇ</u> :

(1) ਡਾ. ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਨਾ, ਬਦੇਸ਼ੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ : ਨਸਲਵਾਦੀ ਪਰਿਪੇਖ, ਪੰਨਾ 36.

(2) *ਏਰੀਅ ਥ। ਝਕਗ;ਕਖ, ਫ਼ਹਰਗਜਵਖ, ਝਜਅਰਗਜਵਖ ੳਕ;–ਵਜਰਅਤ, ਬ। 19।*

(3) *ਏਰਕ, ੲ। ਸ਼ਕਰਪਜਅ, ੜ੍ਹਫਜ਼; . ਅਦ ਥਵੀਅਜਙ ੳਕ;ਵਜਰਅਤ, ਬ। 370।*

(4) *ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ, ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਦਵੰਦਵਾਦੀ ਅਧਿਐਨ,*

(5) *ਜਗਤਾਰ ਢਾਅ, ਗੁਆਚੇ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼, ਪੰਨਾ 31.*

(6) *ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 30.*

(7) *ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 49.*

(8) *ਉਹੀ।*

(9) *ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 32.*

(10) *ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 33.*

(11) *ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 28.*

(12) *ਉਹੀ, ਪੰਨੋ 82.*

(13) *ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 63.*

(14) *ਉਹੀ, ਪੰਨੇ 51–52.*

❁❁